

Přehled současného světového umění

Charakteristické rysy současného umění:

- heterogenní
- pluralismus forem a přístupů
- opouští představu lineárního vývoje: ztráta představy o pokroku nebo jednotícího smyslu
- ztráta hegemonie jednoho centra - vznikají nová centra mimo „Západ“
- sebereflexivní
- (sebe)kritické
- relativistické
- místně a kontextuálně specifické

Nejasné časové vymezení:

Existují různé přístupy: Umění od 90. let ale i produkce od 2. sv. války do současnosti

Co je současné umění?

Umění, které tematizuje současné problémy (Co je to současnost, vyplývá z otázek, jaké klademe.)

I. Koncept – Filosofické kořeny současného umění

- Dekonstrukce (Jacques Derrida)
- Realita vs. Simulakrum (Jean Baudrillard)
- Konec velkých vyprávění
- Problematizuje se distinkce mezi objektivitou a subjektivitou
- Lokální a časově podmíněné formy legitimizace
- Pluralismus
- Radikální relativismus
- Likvidace binárních protikladů (Subjekt x Objekt, Muž x Žena, Přirozený x Umělý atd.)

Postmoderna

- Kritické přehodnocení moderny
- Už v moderní kultuře jsou zárodky její vlastní kritiky (postmoderny)

Postmoderna v umění

- Pluralismus
- Proti konfliktu typickému pro modernu (model buď a nebo) staví postmoderna inkluzivní přístup (to i ono)
- Krize konceptů: pokrok, originalita, génius, autor, nevinné oko, vysoké umění, neutralita bílé krychle, čistota média
- Proti čistotě média (abstrakce) staví postmoderna hybriditu
- Kritika autonomie umění (institucionální kritika)
- Kritika autorství a originality
- Proti „odcizení“ preferuje zapojení umělce do společnosti (čerpá z popkultury, proti kultu strádajícího umělce staví umělce jako DJ)
- Kritika evropocentrického pohledu a hegemonie bílého, heterosexuálního umělce

Kritika konceptu originality a autorství

- Apropriace: Objektem apropriace není předmět, ale koncept cizího uměleckého díla – hlavní otázkou tedy není ani tak status uměleckého díla (co může být uměním), ale dialog s modernou a její koncepty originality
- Kritika konceptu autorství (Roland Barthes: Smrt autora (1967))

Umělci a umělkyně pracující s apropriací: **Sherrie Levine, Louise Lawler, Richard Prince**
a citací: **Jeff Koons, Dara Birnbaum**

Altermoderna

- Termín razí Nicholas Bourriaud (Tate Triennial (2009))
- Zdůrazňuje kontinuitu, ale i odlišnost: „Jiná moderna“ (po „smrti postmoderny“)

- Koncept založený na představě jinakosti a rozmanitost možností, alternativy k jedné (moderní) trase
- Důsledek globalizace s jejími ekonomickými, politickými a kulturními důsledky
- Post-koloniální přezkoumání evropocentrických kulturních rámců (kreolizace)
- Zesíťování světa; instantní přístup k informacím; hyperkomunikace
- Cestování a migrace
- Usiluje o diverzitu (v sociologickém smyslu: alterglobální = rezistence vůči homogenizaci způsobené globalizací)
- Kulturní nomádismus v prostoru (heterotopie) i v čase (heterochronie), mezi znaky (diskurzivnost)

Příklady: **Tacita Dean, Subodh Gupta**

Druhá moderna

- Termín ze sociologie: Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash: Reflexive Modernization, Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order (1994)
- Rekonstrukce modernity při zachování postmoderního kritického přístupu
- Příklad k projektu modernity nikoli jako epochy, ale jako postoje
- Hledání aktuálního v modernitě

Příklady: **IRWIN**

II. Objekt

Objekt současného umění je konstruován jako otevřená struktura (nelze jej chápat bez vztahu ke kontextu a situovanosti autora/-ky)

Forma – Médium

Vztah mezi formou a médiem:

- forma je danou konfigurací prvků vs. médium je potenciální volnou konfigurací
- médium se proměňuje v závislosti na percepční situaci a není apriorně dané

Umělecký svět odmítá esenciální povahu médií, ale logika dělení podle médií funguje dál
Vydělují se nová média

Formalismus

Greenbergovský formalismus (50. léta)

- autonomie – ignoruje obsah, situovanost umělce a kontext
- specifičnost média – formální prostředky vycházejí z povahy média (plochost, „opticality“ - optičnost obrazu) – proti iluzivnosti
- sebekritičnost – formální prostředky reflektují zákonitosti média (malba o malbě)
- Vytváří opozici mezi formou a obsahem

V polovině 60. a začátkem 70. let: stírání hranice mezi médii a/nebo opouštění materiální realizace
Formalismus je kritizován jako odtržený od života

Postmoderna (80. léta):

- Sebereflexivita nikoli čisté formy, ale sociální funkce umění – kritičnost
- Smysl spočívá v propojení obsahu a formy
- Forma diktována obsahem
- Postmediální umění

Přehodnocení formalismu a diskurzu specifičnosti média (poč. 21. stol.)

- Rosalind Krauss tvrdí, že nejpokrokovější umění „vynalézá a znovuobjevuje média“
- Na rozdíl od redukcionistického formalismu nový formalismus rozšiřuje možnosti media za jeho tradiční hranice
- Kombinování médií

- Proti formální čistotě

Příklady: **Rachel Harrison, Isa Genzken, Katharina Grosse**

Nová media:

- Média se permanentně inovují
- Nová média proměňují vnímání klasických médií
- Dochází k proměně vnímání reality (např.: Proměny ve fotografii od analogové k digitální)
- Proměňují nejen aparát, ale i ontologickou povahu samotného zobrazení
- Změny paradigmatu
- Teorie nových médií: Vilém Flusser (fotografie), Marshal McLuhan, Lev Manovich: Jazyk nových médií (2001)

Příklady: **VNS Matrix, Eduardo Kac, Stelarc, Ai Hasegawa**

Postinternetové umění

- umění vycházející z reality, kde je internet natolik běžným fenoménem, že veškeré naše prožívání reality je jím ovlivněno
- nemusí být nutně technologicky náročné

Příklady: **Jon Rafman, Katja Novitskova**

III. Subjekt

Identita

- Identita a její dekonstrukce – souvisí s koncem velkých vyprávění (krize konceptu esenciální Identity)
- Vtělený subjekt – zdůrazňuje zainteresovanost a propojení s kontextem
- Historická a kulturní situovanost
- Vychází z konceptu binárních kategorií (muž / žena, hetero- / homo-, západ / východ, běloch / černocho, civilizace / barbarství)
- Identita je kulturní konstrukt a nevychází z přirozené materiální základny
- V reálném mezilidském styku neexistují předdiskurzivní těla
- „Realita je reálná pouze do té míry do jaké je performovaná“ (Judith Butler)
- Přesto, že jsou tyto kategorie diskurzivní jsou zároveň prožívané jako velmi reálné
- Politika identity

Feminismus

- Ovlivňuje umění v několika vlnách: zásadní je tzv. druhá vlna v 70. letech
- Analyzuje nerovné mocenské vztahy mezi různými typy identit
- Zdůrazňuje vliv genderu a sexuality při utváření identity
- Vztah Pána a raba (Hegel): Dialektický a diskurzivní vztah: pán se stává pánem tím, že si podmaňuje raba a vice versa. Tyto dvě identity se potřebují navzájem
- Teorie: Linda Nochlin, Griselda Pollock a Roszika Parker, Lucy Lippard
- V 90. letech – post-feminismus (kritické přehodnocení feminizmu)
- Intersekcionalita: součinnost parciálních identit (kategorie „ženy“ vs. černá lesba z dělnického prostředí)
- Vliv post-koloniálního diskurzu:
 - o Kolonizované národy jsou v podobné pozici jako ženy v rámci patriarchy
 - o Postkoloniální feminizmus kritizuje představu univerzální ženské zkušenosti

Příklady: **Ingrid Mwangi, Jenny Holzer, Nan Goldin, Orlan, Barbara Kruger, Cindy Sherman, Guerilla Girls**

Queer

- vliv sexuality při utváření identity
- proti esenciálním kategoriím genderu

Příklady: **David Wojnarowicz, Catherine Opie, Zanele Muholi**

Postkolonialismus

- Paradigma – nabývá na síle v 80. letech
- Vymezení vztahu prvního a třetího světa
- Kritické přehodnocení dědictví Západního myšlení: revize filozofických, antropologických, historických, kulturních, genderových a jiných předsudečných zobrazení, identit a narací
- Zkušenost Jinakosti očima Druhých
- Proti rasismu, imperialismu, sexismu
- Neomezuje se jen na koloniální lokality a období přímé nadvlády koloniálních mocností
- Od esenciální politiky identity k hybriditě a kreolské kultuře
- Teorie: Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak, Trinh Minh-Ha

Příklady: **Ingrid Mwangi, Zanele Muholi, Coco Fusco a Guillermo Gómez-Peña, Yinka Shonibare**

Diskurz Východ vs. Západ:

- Východ a Západ nejsou ontologicky stabilní pojmy, ale politické konstrukce (zneužívané pro ovládnutí Druhého) (Edward Said)
- (Západní) Evropan sám sebe dotváří skrze exotizaci Druhého
- Dekonstrukce binárních opozic: Západ (dobro, civilizace, kánon) vs. Východ (zlo, barbarství, nepochopení kánonu)
- Zdůraznění perspektivy marginalizovaných
- Zkoumá vztah centra a periferie

Příklady: **Dan Perjovschi, Oleg Kulik, Marina Abramović, Tanja Ostojić, Mladen Stilinović**

IV. Kontext

- místo
- čas
- politické a ekonomické souvislosti
- vztah mezi umělcem a diváky
- instituce

Participace

- Přehodnocení role autora
- Emancipuje diváky
- Kritika odcizení a kapitalistické společnosti
- Kritika produkce umění jako komodity
- Sebereflexivní
- Intervenční, diskurzivní, pedagogické, aktivistické, funkcionalistické strategie
- Intersubjektivní vztahy nejsou cílem samy o sobě, ale slouží k odhalení komplexnějšího souboru problémů týkajících se reprezentace, viditelnosti, potěšení a angažovanosti
- Vytváří vztahy a společenské situace
- Teorie: Nicholas Bourriaud: Vztahová estetika (1998), Claire Bishop

Příklady: **Rirkrit Tiravanija, Jeremy Deller, Santiago Sierra, Christoph Schlingensief**

Režimy divání

- Současný život je nasycen obrazy a odehrává se na obrazovkách a pod stálým dozorem
- Postmoderní kultura je nejvíc sama sebou, když je vizuální
- Postmodernu charakterizuje nepoměr mezi nadbytkem vizuální zkušenosti a (ne)schopností analyzovat viděné
- Situovanost diváka: roli hraje jeho gender, rasa, sociální status
- Různé mody diváctví

Pohled, vizualita a moc

- Moc je spojená s pohledem (dohledem) a věděním (Michel Foucault)
- Využití technologií vizualizace pro válečné účely
- Genderové aspekty pohledu: umění v drtivé většině implikuje situaci, kde divák je muž a žena objekt
- Vizualní slast, slast z dívání (aktivní) je implicitně kódovaná jako mužská vs. žena je pasivním objektem pohledu
- Muži se dívají a ženy vypadají
- Teorie: Laura Mulvey – filmová kritika: Visual Pleasure and Narrative Cinema (1975) – Vizualní slast a narativní film

Příklady: **Harun Farocki, Barbara Kruger, Cindy Sherman**

Spektákl – Simulakrum – Fetišismus zboží

- Guy Debord: Společnost spektáklu (1967)
- Naše společnost není jen povrchově spektakulární, ale fundamentálně spektaklová
- "Co se jeví, je dobré a co je dobré, to se jeví." (Guy Debord)
- Vše je redukováno na povrch
- Spektákl je kapitál na takovém stupni akumulace, že se stává obrazem
- Spektákl není souborem obrazů, ale sociálním vztahem zprostředkovaným obrazy
- Ve spektáklu se završuje princip fetišismu zboží
- Fetišismus zboží – jeden ze základních pojmů marxistické kritiky
- Víra v hodnoty vlastní (spotřebním) předmětům
- Obraz je v současnosti preferovanou formou zboží
- Jean Baudrillard: Simulacra and simulation (1981)
- Realita není skutečná - je hyperreálná
- Vyprázdňení reality skrze obrazy - simulakrum
- Skutečnost je nahrazena znaky

Příklady: **Damian Hirst, Jeff Koons, Matthew Barney, Vanessa Beecroft, Sylvia Fleury**

Institucionální kritika

- Tematizuje prostory a kontexty institucí prezentace, produkce a interpretace umění
- Instituce – kontext, kde umění získává svůj význam
- Kritika údajné neutrality bílé krychle
- Kritika komodifikace umění
- Kritika mocenských vztahů v rámci instituce umění (feminismus, post-kolonialismus)
- Teorie: Brian O'Doherty, Carol Duncan, Andrea Fraser

Příklady: **Hans Haacke, Andrea Fraser, Guerrilla Girls, Alexander Brenner, Fred Wilson, Maria Eichhorn, Liberate Tate**

Literatura:

ARADA, J., KUAN WOOD, J., VIDOKLE, A. What is Contemporary Art? Berlin 2010.

BELTING, H., Konec dějin umění, Praha 2000.

BERGER, J., O pohledu. Praha 2012.

DUMBADZE, A., HUDSON, S., Contemporary Art: 1989 to the Present, Chichester 2013.

DANTO, A. C., Konec umění. Estetika, Vol. 35, No. 1, 1998, s. 1–18.

DEBORD, G., Společnost spektáklu. Intu 2007.

FELSHIN, N. ed., But is this Art? The Spirit of Art as Activism, Seattle 1995.

FILIPOVÁ, M., RAMPLEY, M. (eds.), Možnosti vizuálních studií. Brno 2007.

FOSTER, H., Anti-Aesthetic, New York 1998.

FOSTER, H., KRAUSS, R., BOIS, Y.-A., BUCHLOH, B. H. D., Umění po roce 1900, Modernismus, antimodernismus, postmodernismus. Praha 2007.

GABLIK, S., Selhala moderna? Olomouc 1995.

JONES, A. (ed.), The Feminism and Visual Culture Reader. London 2003.

- JONES, A. Seeing Differently, A History and Theory of Identification and the Visual Arts, Routledge 2012.
- KESNER, L. (ed.). Vizuální teorie. Praha 1997.
- KOCUR, Z., LEUNG, S., Theory in Contemporary Art Since 1985, Malden: Blackwell 2005.
- MIRZOEFF, N., Úvod do vizuální kultury. Praha 2012.
- NELSON, R., SHIFF, R. (eds.), Kritické pojmy dejin umenia, Bratislava 2004.
- PACHMANOVÁ, M. (ed.), Neviditelná žena. Antologie současného amerického myšlení o feminizmu, dějinách a vizualitě, 2002.
- PIOTROWSKI, P. In the Shadow of Yalta, London 2009.
- STILES, K., SELZ, P. H., Theories and Documents of Contemporary Art: A Sourcebook of Artists' Writings, Berkley, Los Angeles, London 1996.
- SMITH, T. What Is Contemporary Art?, Chicago 2009.